

Türk Yasa Dili

Yrd.Doç.Dr. Işıl (İnce) ÖZYILDIRIM*

Özet

Bu çalışmanın amacı Türk yasa dilinin dilbilimsel bir betimlemesini yapmak ve genel özelliklerini araştırmaktır. Türk yasa dilinin kendine has bu özellikleri 5 ana başlık altında incelenmektedir. 1) İletişimsel amaç, 2) Sözlüksel özellikler, 3) Sözdizim özellikleri, 4) Söylem boyutu ile ilgili özellikler, 5) Bilişsel yapı. Bu çözümleme bize kendine özgü sözcük seçimi, tümce tipleri, söylem boyutu özellikleri, birbiriyle etkileşim halinde olan iki-parçalı bilişsel yapısı ile Türk yasa dilinin özel bir dil kesiti olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Yasa dili, iletişimsel amaç, sözcük, sözdizim, söylem boyutu özellikleri, bilişsel yapı.

Abstract

The purpose of this study is to make a linguistic description of Turkish legislative language and investigate its general characteristics. The characteristic features of Turkish legislative language are analyzed under five headings. 1) Communicative purpose, 2) Lexical features, 3) Syntactic features, 4) Discourse level features, 5) Cognitive structure. The analysis has showed us that with all its characteristic features such as the choice of certain words, sentence types, discourse level features and two-part interactive cognitive structure, the legislative language forms a special type of language.

Key Words : Legislative language, communicative purpose, lexical, syntactic, discourse level features, cognitive structure.

(* Yrd.Doç.Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dilbilimi Bölümü

1. Giriş

Bireylerin toplum içindeki davranış ve ilişkilerini düzenleyip sınırlandıran yasalar ile bu yasaların anlatımında ve yazılı metinler halinde saklanmasında kullanılan dil birbirinin ayrılmaz parçalarıdır. Yasa ve dil arasındaki bu kaçınılmaz bağlantı göz önüne alındığında, 'yasa dili' kendine has özellikleriyle incelenmesi gereken bir dil kesiti olarak karşımıza çıkar.

Dilbilimciler uzun yıllardan beri yasa dilinin geniş bir dilbilimsel veri tabanı oluşturduğunun bilincinde çalışmalarını sürdürmektedirler; ancak, hukuk metinleri üzerinde gerçek anlamda bilimsel araştırmaların yapılması son on yıl içinde olmuştur. Her ne kadar tür çözümlemesi (genre analysis) yazın alanında çok eskilere dayanmaktaysa da yazınsal olmayan değişik metin türlerinin incelenmesi yeni bir gelişmedir.(Bhatia 1987:227)

Brenda Danet hukuk dilini 1) yazılı veya sözlü olmasına; ve 2) resmîyet derecesine göre (kalıplaşmış, resmî, danışma amaçlı, gündelik) iki alt sınıfa ayırmaktadır. Buna göre, anlaşma, vasiyet gibi belgeler kalıplaşmış - yazılı hukuk metinlerini oluşturmakta, resmî-yazılı türler arasında ise yasalar, hukukçuların dava dilekçeleri ve Yüksek Mahkeme kararları yer almaktadır. Hukuk dilinin diğer bir alt sınıfı olan ve değişmeyen formüllerden oluşan kalıplaşmış-sözlü dile örnek olarak da evlilik töreni ve tanık yeminlerini (Tüm bildiklerimi dosdoğru söyleyeceğime..... yemin ederim) verebiliriz. İçeriği değişmeyen kalıplaşmış-sözlü metinlerin aksine resmî-sözlü hukuk metinleri içerik değişikliğine izin verir, ancak, planlama gerektirirler. Bu grup, hakimlerin tanık sorgulamalarını içerir. Görgü tanıklarının söylemi, danışma amaçlı grup içinde, bilirkişi açıklamaları ise önceden planlanabildiği için resmî-sözlü grup içinde yer alır. Son olarak ele alabileceğimiz gündelik hukuk söylemi de çoğunlukla resmî olmayan bir yapıya sahiptir ve hakimler ve avukatlararası konferansları, veya hukukçuların kendi aralarında yaptıkları hukukla ilgili konuşmaları içerir.(1985:277).

Bu çalışmada, resmî-yazılı hukuk dili olarak gruplandırılan 'yasa dili' incelenecek ve Danet (1985) ile Bhatia (1993)'te önerilen çözümleme yöntemleri Türkçe'ye uygulanarak kullanılacaktır. Bu araştırmada kullanılan yasalar Türk Medeni Kanunu, Türk Ceza Kanunu, Türk Ticaret Kanunu, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ve TC. Anayasası'dır.

II. Yasa Dili ve Çözümlemesi

Yasa dili uzun yıllardan beri anlaşılması güç, karmaşık ve uzun tümce yapıları, anlamsız tekrarları ve eski kullanımlarıyla eleştirilere hedef olmuştur. Konunun uzmanlarına göre, bu kaçınılmaz özellikler yasa maddelerine açıklık getirmek, anlam bulanıklığını gidermek ve her türlü ayrıntıyı kapsamak amacıyla kullanılmaktadır. Uzman olmayan kişilere göre ise de bu özellikler sadece konunun uzmanları arasında özel bir iletişim gerçekleştirme çabasından kaynaklanan dilbilimsel bir karmaşadır.(Bhatia 1993:101)

Bu makalenin amacı Türk yasa dilinden örnekler inceleyerek bu karmaşık ve anlaşılması güç dil kesitinin çözümlemesini yapmak ve neden yasa maddelerinin sözü edilen bu özelliklere sahip olduğunu araştırmaktır.

II.1. İletişimsel Amaç

Yasaların iki ana işlevi vardır: 1) İnsan ilişkilerini düzenlemek; 2) bozulduğunda sosyal düzeni sağlamak. Diğer bir deyişle, yasalar ilişkileri tanımlar, hangi davranışlara izin verilip verilmediğini açıklar veya haksızlığa uğrayanların haklarını aramalarını sağlarlar. Bu durumda, yasaların ve dolayısıyla yasa dilinin temel işlevi insanları yönlendirmek ve davranışlarını sınırlandırmaktır. Yasalar kural koyucudur ve yaptırımları vardır.(Danet 1985:274).

Bu temel işlevler çerçevesinde, Türk yasa dili de Türkçe'nin diğer kesitlerinden farklı bir yapı sergilemektedir. Öncelikle, yasa taslağını hazırlayan kişiler, insanların yükümlülüklerinden kaçmak veya haklarının sınırlarını zorlamak gibi eğilimleri olabileceğini düşünerek bu taslakları mümkün olduğunca ve dilbilimsel kaynaklar elverdiğince açık, anlaşılır ve her hukuki ayrıntıyı kapsayacak şekilde hazırlamaya çalışırlar. Bu durum da yasa maddelerinin çok kapsamlı ve dolayısıyla da uzun olmasına yol açar. Yasa dilinin bugün içinde bulunduğu durum kısmen bundan kaynaklanmaktadır.

Yasa dilini diğer dil kesitlerinden ayıran bir başka fark ise yasaların yazılma aşamasında ortaya çıkmaktadır. Diğer bütün yazılı metin tiplerinde yazar, hem metni yaratan ve hem de onu yazan kişi olarak karşımıza çıkar. Yasa metinlerinde ise durum farklıdır. Bu fark, yasaları yapan meclis üyesi milletvekilleri ile yasaları kaleme alan ve aslında yasa taslağı görüşmelerinde hiç bulunmayan yazarın aynı kişi olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu durum doğal olarak farklı bir dil kesitinin yaratılmasına katkıda bulunmaktadır.

Aynı şekilde, çoğu metin tiplerinde okuyucu ve hedef kitle aynı insanlardır, oysa, yasalarda ilgili kitle sıradan insanlar olduğu halde yasa metinlerini okuyup yorumlayanlar hakimler, avukatlar veya daha genel bir deyişle hukukçulardır. Lakoff'un da belirttiği gibi yasalar sıradan insanları etkilemesine rağmen uzmanlar tarafından okunur ve uygulanırlar. (1990:128) Bu farklı durum yasa taslağını kaleme alan kişileri bir ikilem içinde bırakmaktadır. Bir yandan Meclis'in isteklerini yerine getirmeye çalışan yazarlar, diğer yandan sıradan insanlara yönelik dilbilimsel söylem ve stratejileri geliştirmeye çalışmaktadır. Bu iki karşıt noktayı uzlaştırmak ise hiç kolay bir iş değildir. Yasa maddelerini her ayrıntıyı kapsayacak şekilde hazırlayan yazar böylelikle anlaşılabilirlik oranını düşürmektedir. Bu nedenle de yasa maddelerinin herkesin amacına hizmet etmesi imkansız hale gelmektedir(Bhatia 1993:103).

II.2. Yasa Dilinin Sözcük Düzeyinde Çözülmesi

Türk yasa dili diğer ülkelerin yasalarında da görüldüğü gibi farklı bir sözlüksel yapı sergilemektedir. Melinkoff'un belirttiği gibi eski sözcük kullanımı, teknik hukuk terimleri, bildik sözcüklerin bilinmeyen anlamlarla kullanılması, sözcük çiftleri, eşanlamlılık yasa dilinin genel özelliklerinden bazılarıdır(1963:11). Benzer özellikler Crystal ve Davy (1969); Danet (1980, 1985); ve Gunnarsson (1984) tarafından da vurgulanmıştır. Bu çerçevede, Türk yasa dilini sözcük düzeyinde aşağıda vereceğimiz alt başlıklara göre inceleyebiliriz:

II.2.1. Ödünç Sözcükler

Türk yasa dilinin sözcük düzeyindeki en çarpıcı özelliği ödünç sözcüklerin çok fazla kullanılmış olmasıdır. Arapça ağırlıklı olmak üzere kullanılan çok sayıda Arapça ve Farsça sözcük yasa dilinin gündelik dilden bu denli kopuk olmasının en önemli nedenlerinden birisini oluşturmaktadır. Bu konuda Medeni Kanun üzerinde yapılan bir araştırma söz konusu yasanın anlaşılabilirlik düzeyinin çok düşük olduğunu göstermektedir (Akar 1996). Yabancı bir metinden Türkçe'ye çeviri yapmaya benzetebileceğimiz yasa maddelerinin sözcük düzeyinde çözülmesi bize düşük anlaşılabilirlik oranının büyük ölçüde kullanılan bilinmeyen sözcüklerle ilgili olduğunu göstermektedir. Bu konu ile ilgili olarak aşağıdaki çarpıcı örnekleri verebiliriz:

Örnek 1: Kimse hürriyetini *ferağ* edemediği gibi kanuna veya *adabı umumiyeye muğayir*

Ar.

Ar.

Ar.

Ar.

surette *takyid* dahi edemez (MK.23)

Ar.

Örnek 2: Bir *ikamet/gahın* değiştirilmesi yenisinin *ittihazına mütevakıftır.* (MK.23)

Ar. Far.

Ar. Ar.

Örnek 3: Bütün hallerde *mücrimin* yaşı, *akli haleti*, *esbabı muhaffife takdiriye ve tekerrür*

Ar.

Ar. Ar.

Ar.

Ar.

Ar.

Ar.

hususları bu sıra takip olunmak şartıyla en sonra nazara alınır. (CK. 29)

Örnek 4:Nizamname, *sarahaten* müsait olmadıkça *ruzname* haricinde karar verilmez.(MK,60)

Ar.

Far.

Arapça ve Farsça sözcüklerle dolu bu tümceler yeniden yazılarak günümüz Türkçesine şu şekilde uyarlanabilir.

Örnek(1): Kimse özgürlüğünü devredemediği gibi yasaya ve genel ahlaka aykırı olarak sınırlandırılmaz.

Örnek(2): Devamlı oturulan yerin değiştirilmesi yenisinin edinilmesine bağlıdır.

Örnek (3): Bütün durumlarda suçlunun yaşı, ussal durumu, hakimın takdirine bağlı indirim nedenleri ve sabıka durumu bu sıra ile ve en sonra dikkate alınır.

Örnek (4): Tüzük açıkça uygun olmadıkça gündem dışında karar verilmez.

Yasa maddelerinde Arapça ve Farsça sözcüklerin yanısıra Arapça-Türkçe veya Farsça-Türkçe birleşimler de kullanılmaktadır. Bunlara örnek olarak *ferağ (Ar.) etmek (Türk)* (MK.23); *takyid (Ar.) etmek (Türk.)* (MK,23), *zail (Ar.) olmak (Türk.)* (MK,18); *her (Far.) hangi (Türk.)* (MK.29) gibi yapıları verebiliriz.

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi Osmanlıca olarak adlandırabileceğimiz Türkçe, Arapça ve Farsça sözcüklerden oluşan bu dil yasa maddelerinin anlaşılmasını güçleştirmekte ve konunun uzmanı olmayan kişiler için sözlük kullanımı gerektirmektedir.

II.2.2. Teknik Terimler

Danet'in de (1985:279) belirttiği gibi her meslek alanının kendine özgü sözcük ve terimleri vardır. Yasa dilinde de bu tip kullanımlar oldukça yaygındır ve çoğunlukla Arapça sözcüklerden oluşmaktadır. Kimi zaman sözdizim düzeyine de taşın bu teknik terim ve sözcükler doğal olarak her kanunun kapsadığı alanla ilgili değişiklik gösterir. Örneğin, Ticaret Kanunu'nda ancak ticaret adamları ile hukukçuların anlayabileceği özel terim ve sözcükler bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak aşağıdakileri verebiliriz.

- Çarmek mukavelesi (TK, 1016) Taşıtta bölüm kirası sözleşmesi (Taylan 1982:37)
- Defteri kebir (TK, 1017) Büyük ticari defter (Türkçe Sözlük 1992)
- Alametifarika (TK, 139): Bazı ticaret eşyası üzerine konulan, o eşyayı üreten veya satanı tanıtan resim, harf gibi özel işaret, marka. (Türkçe Sözlük 1992).

Medeni Kanunda ise kişisel haklar, aile hukuku, vesayet, miras, mülkiyet gibi konular ile ilgili özel terim ve sözcükler yer alır. Örneğin:

- Ahvali şahsiye beyyineleri (MK, 29): Kişisel durum kanıtları (Taylan 1982:20)
- Kazai rüş (MK, 12): Mahkeme kararıyla ergin sayılmak
- Hissei temettü (MK, 334): Kazanç payı (Taylan 1982:67).

Aynı şekilde Ceza Kanunu'nda da suç ve ceza kavramları çerçevesinde bazı teknik kullanımlar bulunmaktadır:

- Hidematı ammeden memnuiyet (CK, 11): Kamu hizmetlerinden yasaklanma (Taylan 1982:67)
- Mücrim (CK, 6): Suçlu (Taylan 1982:121)
- Cürüm (CK, 1): Yeğın suç (Taylan 1982:34).

Bu örneklerden de anlaşıldığı gibi Türk yasa dilinin yalnızca bir grup tarafından anlaşılabilen özel bir alandili vardır.

II.2.3. Bildik Sözcüklerin Bilinmeyen Anlamlarla Kullanılması

Yasa dilinde sözcük düzeyinde görülen bir başka özellik ise gündelik dilde belli bir anlam yüküyle sıklıkla kullandığımız bazı sözcüklerin hukukta başka anlamlar ifade etmesidir. Diğer bir deyişle, bir sözcüğün hukuk dilindeki anlamı her zaman halk arasında en yaygın olarak kullanılan anlamına eşdeğer olmamaktadır. Buna örnek olarak aşağıdaki sözcükleri verebiliriz:

Örnek 1: KAZA

Yaygın anlamı: Can veya mal kaybına veya zararına sebep olan kötü olay (Türkçe Sözlük 1992). Hukuk dilindeki anlamı: Yargı (Taylan 1982:97).

* Müctemian müddei veya müddeialehy olanlar birlikte hareket ederler. Ancak bunlardan biri hususi bir iddia veya müdafaa vasıtasına malik ise onu ayrıca kullanabilir. Birlikte hareket edenler her halde davaya bakan mahkemenin dairei kazası dahilinde müşterek bir ikametgah göstermeğe mecburdurlar. (HUMK, 44).

Örnek 2: KABAHAAT

Yaygın anlamı: Uygunsuz hareket, çirkin, yakışsız davranış (Türkçe Sözlük 1992)

Hukuk dilindeki anlamı: Hafif hapis ve hafif para cezasını gerektiren suçlar.(Taylan 1982:95)

* Suçlar; cürüm veya kabahattir. (CK,1)

Örnek 3 : TASARRUF

Yaygın anlamı: Para veya herhangi bir şeyi idareli tüketme (Türkçe Sözlük 1992)

Hukuk dilindeki anlamı: Bir hakkın kullanımı, işlem.(Taylan 1982:171).

* Temyiz kudretine sahip olmayan kimsenin, hayatın olağan akışına uygun tasarrufları batıl değildir. (MK, 15)

Örnek 4: SABİT

Yaygın anlamı: Yerinden oynamayan durağan (Türkçe Sözlük 1992)

Hukuk dilindeki anlamı: İspat edilmiş(Taylan 1982:171)

* Resmi sicil ve senetlerin doğru olmadığı sabit oluncaya kadar, münderecatı ile amel olunur. (MK, 7).

II.2.4. Eşanlamlılık

Yasa dilinde eşanlamlı sözcüklere de rastlamaktayız. Bunun nedeni ise yasalarda eş anlama sahip Türkçe, Arapça ve Farsça sözcüklerin bir arada kullanılmasıdır. Bu şekilde eş anlamları olan fakat kökenleri farklı sözcükler, aynı şeyin veya kavramın birden fazla sözcükle anlatımına yol açmaktadır. Aşağıdaki sözcükleri yasa dilinde kullanılan eşanlamlı sözcüklere örnek olarak verebiliriz:

Örnek 1: KAMU - AMME

KAMU (Türk) : Şahsiyet hakkı ihlal edilenin rızasına veya üstün nitelikte bir özel ya da kamu yararına veya kanunun verdiği bir yetkiye dayanmayan her tecavüz hukuka aykırıdır (MK,24.

AMME (Ar.): Zeval bulan hükmi şahsın malları, kanunda, nizamnamesinde veya tesis senedinde hilafına (Ar.) hükümler bulunmaz yahut salahiyettar uzvu, hilafına karar vermiş olmazsa gayesinin taalluk ettiği hukuku amme müesseselerine intikal eder. (MK, 50).

Örnek 2: VEYA - YAHUT - VEYAHUT

VEYA (Ar. ve Far.ya) YAHUT (Far.): Türk tebaasından olduğu yahut cürmünün siyasi ve askeri veyahut bunlara murtabıt cürümlerde bulunduğu mahkemece sabit olanların iadesi talebi kabul olunamaz (CK, 9).

VEPAHUT (Ar. ve Far.yahut) : Fiil harp zamanında işlenir veyahut devletin harp hazırlıklarını veya harp kudret ve kabiliyetini veya askeri hareketlerini tehlikeye koyarsa verilecek ağır hapis cezası on seneden aşağı olamaz.(CK,137).

Örnek 3: ŞAHIS - KİŞİ

ŞAHIS (Ar.) : Hakiki şahıs olan tacirin ölümü halinde mirasçıları ve ticareti terk etmesi halinde kendisi defter ve kağıtları gereğince saklamakla mükelleftir.(TK,68)

KİŞİ (Türk.) : Yakalanan veya tutuklanan kişi, tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç en geç kırksekiz saat ve toplu olarak işlenen suçlarda en çok onbeş gün içinde hakim önüne çıkarılır.(An.19)

Örnek 4: AZAMİ EN ÇOK

AZAMİ (Ar.) : Teşekkül mensuplarının teşekkülün amaçlarına yönelik cürüm işlemleri halinde, verilecek (Ar.) cezaların toplamı en ağır cezayı gerektiren fiilin cezasının azami haddini geçemez.(CK, 313).

EN ÇOK (Türk.): Yakalanan veya tutuklanan kişi, tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç en geç kırksekiz saat ve toplu olarak işlenen suçlarda en çok onbeş gün içinde hakim önüne çıkarılır.(An,19)

II.2.5. Kişisiz Sözcük Kullanımı

Yasaların yalnızca belirli kişilere değil herkese yönelik olması yasa dilinde çarpıcı bir özellik olarak ortaya çıkmaktadır. Bu genel anlatım özne durumundaki sözcüklerin kişisiz ve kapsamlı sözcükler olmasına yol açmakta ve bu nedenle yasa maddelerinde herkes, her..., kimse, bir kimse, her şahıs, her kim, hiçkimse, vb. gibi sözcükler sıklıkla kullanılmaktadır. Aşağıdaki tümceleri bu kullanıma örnek olarak verebiliriz:

- Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir.(An, 35)

- Her şahıs; medeni haklardan istifade eder. Binaenaleyh kanun dairesinde haklara ve borçlara ehil olmakta herkes müsavidir.(MK,8).

- Kimse, medeni haklardan ve onları kullanmaktan kısmen olsun feragat edemez.(MK, 23).

- Her kim resmen çekilmiş olan dost devletler sancağını veya armasını hakaret kasdiyle kaldırırsa veya koparırsa veya bozarsa yahut sair suretlerde tezlil ederse üç aydan bir seneye kadar hapsedilir.(CK, 165)

- Her şube, kendi merkezinin ticaret ünvanını şube olduğunu belirterek kullanmak mecburiyetindedir.(TK, 50).

- Hiçbir mahkeme, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınmaz.(An,36)

II.2.6. Sözcük Çiftleri

Yasa dilinde bazı ad soylu sözcüklerin aralarında bulunan anlamsal ilişkiden dolayı sıklıkla yan yana kullanıldığını görmekteyiz. Ancak, Danet'e (1980:281) göre böyle sözcük çiftleri kalıplaşmış ise, yani, sıraları değiştirilemeyecek şekilde kullanılıyorsa, o zaman sözcük değil, sözdizim düzeyinde ele alınmaları gerekmektedir. Yasa dilinde sıklıkla rastlanan bu sözcük çiftlerine aşağıdaki örnekleri verebiliriz:

Örnek 1: CÜRÜM-KABAHAT

- Suçlar; cürüm veya kabahattir.(CK,1)

- İşlendiği zamanın kanununa göre cürüm veya kabahat sayılmayan fiilden dolayı kimseye ceza verilemez.(CK, 2).

- Muhtelif cürüm ve kabahatlerden dolayı bir ilam ile mahkum olan birkaç kişinin birbirine kefil olarak mesuliyetleri yalnız müştereken mahkumiyeti intaç eden fiile aittir.(CK, 39).

Örnek 2: HAKİM-SAVCI

- Hakimler ve savcılar idari görevleri yönünden Adalet Bakanlığına bağlıdırlar. (An,140)

- Hakimler ve savcılar azlolunamaz, kendileri istemedikçe Anayasada gösterilen yaştan önce emekliye ayrılamaz...(An, 139)

- Silahlı Kuvvetler mensupları ile hakimler ve savcılar hakkındaki hükümler saklıdır.(An, 129)

Örnek 3: KARI-KOCA

- Karı ve koca mallarını idare için hangi usulü kabul etmiş olursa olsun karı husumet

ehliyetine haizdir.(MK, 160)

- Mevcut ve hatta muntazar bir menfaati boşanma yüzünden haleldar olan kabahatsiz karı veya kocanın, kabahatli olan taraftan münasip maddi bir tazminat talebine hakkı vardır.(MK, 143)

- Bir malın, karının şahsi mallarından olduğunu iddia eden karı veya koca, davasına ispata mecburdur.(MK, 193)

Örnek 4: HAK-HÜRRİYET

- Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir.(An,12)

- Temel hak ve hürriyetlerle ilgili genel ve özel sınırlamalar demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamaz ve öngörüldükleri amaç dışında kullanılamaz.(An,13)

- Anayasanın hiçbir hükmü, Anayasada yer alan hak ve hürriyetleri yok etmeye yönelik bir faaliyette bulunma hakkını verir şekilde yorumlanamaz.(An, 14)

II.3. Yasa Dilinin Sözdizim Düzeyinde Çözümlemesi

Yasa dili yalnızca sözcük düzeyinde değil sözdizim düzeyinde de çarpıcı özellikler göstermektedir. Yasa dilini sözdizim açısından incelediğimizde aşağıda sıralayacağımız özellikler göze çarpar:

II.3.1. Uzun ve Karmaşık Tümceler

Yasa dilinin sözdizim düzeyindeki en önemli özelliklerinden biri çok uzun ve karmaşık tümce yapılarına sahip olmasıdır. Bu durum sıradan bir okuyucu tarafından bile kolaylıkla algılanabilir. Tümcelerdeki uzunluk ve karmaşıklık yasa dilinin anlaşılabilirlik düzeyini düşürmekte; fakat, bu çalışmanın II. bölümünde de belirtildiği gibi yasaların yanlış anlamaya meydan vermeden ve tüm ayrıntıları içine alacak şekilde yazılması gerekliliği tümcelerin uzun ve karmaşık olmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Dilbilgisi açısından ise, tümcelerdeki uzunluk ve karmaşıklık birbirini gerektirmekte ve genellikle uzun bir tümce içinde betimleyici eklemelerle zenginleşen bir temel tümcecik ve buna farklı şekillerde bağlı yan tümcecikler yer almaktadır. Yasa dilinin uzun ve karmaşık tümce yapısına örnek olarak aşağıdaki yasa maddesini verebiliriz:

- Her kim kamu hizmeti gören daire veya kurumlar veya her türlü eğitim ve öğretim kuruluşlarının yetkilileri tarafından duvarlara yapıştırılmış veya özel yerlerine konulmuş

basılı olan veya olmayan her türlü belge, resim, el yazısı kağıt veya levhaları buldukları yerden çıkarır ya da yırtar veya tahrip eder veya bunları her ne biçimde olursa olsun okunamayacak veya içeriklerinin başka biçimde anlaşılmasına sebebiyet verecek şekillere veya işe yaramayacak hale sokarsa, eylem başka bir suçu oluştursa bile ayrıca üç aydan altı aya kadar hafif hapse ve bin liradan az olmamak üzere hafif para cezasına mahkum edilir (CK, 537).

89 sözcükten oluşan bu yasa maddesi incelendiğinde bir temel tümcecik

[Her kim..... ayrıca üç aydan altı aya kadar hafif hapse ve bin liradan az olmamak üzere hafif para cezasına mahkum edilir.]

ile 5 ayrı koşul tümcecigiinden

[.. kamu hizmeti gören daire veya kurumlar veya her türlü eğitim ve öğretim kuruluşlarının yetkilileri tarafından duvarlara yapıştırılmış veya özel yerlerine konulmuş basılı olan veya olmayan hertürlü belge, resim, el yazısı kağıt veya levhaları buldukları yerden çıkartır ya da yırtar veya tahrip eder veya bunları her ne biçimde olursa

1

2

3

olsun okunamayacak veya içeriklerinin başka biçimde anlaşılmasına sebebiyet verecek şekillere veya işe yaramayacak hale sokarsa, eylem başka bir suçu oluştursa bile..]

4

5

oluştugu görülmektedir. Burada sözü edilen koşul tümcecikleri suçun hangi değişik koşullarda ve şekillerde oluşabileceğinin ayrıntılarını vermek amacıyla kullanılmıştır.

Bhatia (1993: 110-111) tarafından 'betimleyici eklemeler' (qualificative insertions) olarak adlandırılan ve birbirine sıralamayla bağlı yapılar ise yasaların kapsam ve uygulanışı ile ilgili ayrıntı ve sınırlamaları belirlemek amacıyla kullanılmışlardır. Yukarıda incelenen yasa maddesindeki 'betimleyici eklemeler' şu şekilde sınıflandırılabilir:

1)Yetkililerin hangi kurumlardan olabileceği ile ilgili eklemeler

- a) kamu hizmeti gören daireler
- b) kamu hizmeti gören kurumlar
- c) her türlü eğitim kuruluşu

- d) her türlü öğretim kuruluşu
- 2) Belgelerin ne şekilde bulunabileceği ile ilgili eklemeler
- a) duvarlara yapıştırılmış
- b) özel yerlerine konulmuş
- 3) Belgelerin özellikleriyle ilgili eklemeler
- a) basılı olan her türlü belge
- b) basılı olmayan her türlü belge
- c) resim
- d) el yazısı
- e) kağıt
- f) levha

Yasa dilinin sözdizim düzeyindeki en çarpıcı özelliklerinden biri olan bu 'betimleyici eklemeler' çoğu zaman özne ile eylem arasına girerek bu iki temel yapıyı birbirinden uzaklaştırmakta ve tümcelerın anlaşılmasını güçleştirmektedir.

II.3.2. Ödünç Sözdizimi Yapıları

Türk yasa dilindeki ödünç yapılar yalnızca sözcük düzeyinde değil, sözdizim düzeyinde de göze çarpmaktadır. Bunlardan en çarpıcı olanı Farsça'dan alınan ve Osmanlıca'da da yaygın olarak kullanılan iyelik yapısıdır. Yasa dilinde çok sık karşımıza çıkan bu yapıyı (Ad1) + -i + (Ad2) (Sebüktekin 1971:31) olarak da tanımlayabiliriz. Bu yapıyla ilgili olarak, sağ tarafında Türkçe karşılıklarını da vereceğimiz aşağıdaki örnekleri sıralayabiliriz:

- Memaliki ecnebiye (MK, 20)	: Yabancı ülkeler
- Adabı umumiye (MK, 23)	: Genel Ahlak
- Mahkemei asliye (MK, 12)	: Asliye Mahkemesi
- Hidematı amme (CK, 20)	: Kamu hizmetleri
- Kazai karar (MK, 1)	: Yargı kararı
- Hissei temettü (MK, 334)	: Kazanç payı
- Devairi intihabiye (CK, 20)	: Seçim daireleri

Yukarıda örneklerde de görüldüğü gibi, Farça'dan alınan bu iyelik yapısı yasa maddelerinin anlaşılmasını güçleştirmekte ve Türkçe'ye çevrildiğinde ise hem sözdizimsel yapı hem de sözcükler

değişmektedir.

II.3.3. Edilgen Tümceler

Yasa dilinde edilgen tümcelerin işlevi, diğer bütün edilgen yapılarda olduğu gibi, dikkati kişisiz olan öznenen çok yapılan eylem üzerinde yoğunlaştırmaktadır. Çünkü, yasalarda önemli olan kişiler değil, uygulanan yaptırımlardır. Bu nedenle, eylemi ön plana çıkaran edilgen yapılar yasa dilinde sıklıkla kullanılmakta ve Danet'in de belirttiği gibi, (1985: 282) çoğu zaman eylemi yapan ya da yapılmasına neden olan kişi belirsiz olduğu için etken yapılara dönüştürülmeleri de mümkün olmamaktadır. Edilgen tümcelere yasalarımızdan pek çok örnek verebiliriz:

- Her doğum bir ay içinde nüfus memuruna bildirilir.(MK, 39)
- Bu görevler meslekten hakim ve savcılar eliyle yürütülür.(An, 140)
- Beyan için, evlenecek erkeğin ikametgahı belediyesine müracaat olunur.(MK, 98)
- Devletin ve kamu iktisadi teşebbüsleri dışındaki kamu tüzel kişilerinin harcamaları, yıllık bütçelerle yapılır.(An, 161)
- Bilançonun aktif tablosunda, mevcutlarla alacaklar ve varsa zarar, pasif tablosunda; borçlar gösterilir. (TK, 74).
- Mahkum ikinci ve üçüncü devrede çalışmaya mecbur tutulur.(CK, 13)
- İlan, hükümet merkezinde bütün Türkiye'ye ait sicil kayıtlarını ilana mahsus gazete ile yapılır.(TK, 37)
- Kayımlığın müddeti ve kayıma verilecek ücret miktarı, sulh mahkemesince tayin olunur. (MK, 401)

II.3.4. Olumsuz Tümceler

Yasa dilinde olumsuz tümcelere de sıklıkla rastlanmaktadır. Yasa bağlamında kullanılan olumsuz tümceler yasaların yaptırımlarıyla ilgilidir ve yapılmaması veya olmaması gereken şeylerin ifadesinde kullanılır. Bu kullanıma örnek olarak aşağıdaki yasa maddelerini verebiliriz:

- Nizamname, sarahaten müsait olmadıkça ruzname haricinde karar verilmez.(MK, 60)
- Kanun bilmemek mazeret sayılmaz.(CK, 44)
- Şahıs tayin etmeksizin alelittlak diğer mirasçılar lehine yapılan feragat ancak en yakın aslı müşterekin furuuna hamlolunup daha uzak mirasçılara asla şamil olmaz.(MK, 476)

- Zilyet olmakta devam eden üçüncü şahıs, temlik eden kimse tarafından haberdar edilmedikçe zilyetliğin intikali ona karşı hüküm ifade etmez.(MK, 892)

- Kanunun sarıh olarak suç saymadığı bir fiil için kimseye ceza verilmez. Kanunda yazılı cezalardan başka bir ceza ile de kimse cezalandırılmaz.(CK, 1)

- Mukavele yapılırken kaptanın ismen gösterilmesi, geminin o kaptan tarafından idaresini vadedme sayılmaz.(TK, 1374)

II.3.5. Koşul Tümceleri

Bir bileşik tümce türü olarak adlandırabileceğimiz koşullu tümce temel bir tümceyle onu tümleyen bir ya da daha çok sayıda koşul kavramı içeren ve yüklemi -se, -sa eki alan bir yapıdan oluşur. (Vardar et. al. 1980:41) Yasa dilinde çok yaygın olarak kullanılan koşul tümceleri yasaların kapsam ve yaptırımları ile ilgili değişik koşulları ifade etmek amacıyla kullanılırlar ve çoğu zaman birbirine sıralamayla bağlı çok sayıda koşul kavramı ve yapısı içerirler. Örneğin:

- Her kim, umumi bir mahalde veya herkesin girebileceği yerde matbu evrak veya resim yahut elyazılı evrakı satar veya dağıtırken halkın huzur ve rahatını kaçırarak surette haykırır yahut havadis neşir ederse yirmi beş liraya kadar hafif cezayı nakdiye mahkum olur.

- Gemi kurtarılamayacak şekilde batır veya tamir kabul etmez hale gelir yahut Türk bayrağını çekme hakkını zayi ederse talep üzerine sicilden kaydı terkin olunur.(TK, 851)

- Mallar kendisine tahsis edilen mirasçı, taksimin tehirini isteyecek olursa, diğer mirasçılar, şirketi emvale girmek mecburiyetinde olmayıp, hisselerinin tahsis olunan gayrimenkul ile temin edilmiş bir alacak şeklinde kendilerine teslimini talep edebilirler(MK, 601)

- Eğer memur memuriyeti hududunu tecavüz ederek veya keyfi hareketleriyle geçen maddelerde beyan olunan fiillerin vukuuna sebebiyet vermişse ceza dörtte bire kadar indirileceği gibi icabına göre büsbütünde kaldırılabilir.(CK, 272)

II.3.6. Sıralama

Türk yasa dilinin sözdizim düzeyindeki çarpıcı özelliklerinden bir diğeri ise sıralama (coordination) olarak adlandırılabilen bağlaç kullanımıdır. Bağlaçlar, "bir tümcede işlev bakımından özdeş olan iki sözcüğü, iki sözcük öbeğini ya da hem aynı türden, hem de aynı işlevli iki tümceyi birbirine bağlayan biçimbirimler""(Vardar 1980:32) olarak tanımlanabilir. Yasa bağlamında bağlaç kullanımının işlevi ise yasanın kapsamı ve yaptırımları ile ilgili ayrıntıların

sıralanmasını ve bunların birbirlerine bağlanmalarını sağlamaktır. Çoğu zaman ikiden fazla yapıyı birbirine bağlamak için kullanılan ve, veya, ya da, veyahut, yahut gibi bağlaçlar yasa maddelerinde paralel yapılar oluştururlar. Örneğin:

- Ticari defterlerin kısmen veya tamamen mevcut olmamasından yahut kanuna uygun surette tutulmamasından veyahut saklanması mecburi olan defter ve kağıtların gereği gibi saklanmamasından doğan mesuliyet doğrudan doğruya işletme sahibine ve hükmi şahıslarda idare organının azalarına veya idare işlerine yetkili olan kimselere ve hükmi şahsiyeti olmayan ticari işletme ve teşekküllerde onları idareye yetkili olan kimselere aittir. (TK, 67)

- Bir fesat heyetine maksadını icra için silah, cephane, bıçak, bomba veya buna mümasil sair yıkıcı, yakıcı veya öldürücü aleti yapan veya icat eden veya nakleden veya hazırlayan veya ecnebi memleketlerden Türkiye'ye sokan yahut gizleyen veya taşıyan kimseler muvakkaten ağır hapse konulur. (CK, 150)

- Fiil devletin harp hazırlıklarını veya harp kudret ve kabiliyetini yahut askeri hareketlerini tehlikeye koymuş ise üç seneden on beş seneye kadar ağır hapis cezası verilir. (CK, 134)

II.3.7. Yasa Dilinde Zaman ve Kip

Yasa dilinde kullanılan zamanlara baktığımızda bütün yasa maddelerinde geniş zaman kullanıldığını görüyoruz. Bu çarpıcı yoğunluğun nedeni geniş zaman kullanımının işlevleriyle açıklanabilir. Geniş zaman, sürekli tekrarlanan genelleşmiş olaylar, değişmez gerçekler, bilimsel gerçeklikler için kullanılır ve sadece şimdiki zamana değil, tüm zamanlara yöneliktir. Bu durumda, yasalarda geniş zaman kullanımı yasa modellerinin doğruluk ve gerçekliğinin, değişmezlik ve tartışılmazlığının, herkese ve tüm zamanlara yönelik olduğunun dilbilimsel bir göstergesidir. Bu nedenle, hemen hemen her yasa maddesinde geniş zaman kullanılır. Aşağıdaki yasa maddelerini geniş zaman kullanımına örnek olarak verebiliriz.

- Rüşt, onsekiz yaşın ikmaliyle başlar. Evlenme kişiyi reşit kılar. (MK, 11)

- Çocuk sağ doğmak şartıyla ana rahmine düştüğü andan itibaren medeni haklardan istifade eder. (MK, 27)

- Kanunu bilmemek mazeret sayılmaz. (CK, 14)

- Devletin ve kamu iktisadi teşebbüsleri dışındaki kamu tüzel kişilerinin harcamaları, yıllık bütçelerle yapılır. (An, 161)

- Mahkum ikinci ve üçüncü devrede çalışmaya mecbur tutulur.(CK, 13)
- Nizamname, sarahaten müsait olmadıkça ruzname haricinde karar verilmez.(MK, 60).

Ad tümcelerinde de geniş zaman işlevlerine eşdeğer birleşle ve sahip {-Dir} yapısını görmekteyiz. {-Dir} eki alan ad tümceleri aynen eylem tümcelerindeki geniş zaman kullanımı gibi kesinlik, değişmezlik ve tartışılmazlık özelliği kazanırlar ve yasa maddelerinde sıklıkla kullanılırlar. Örneğin:

- Yüce Divan kararları kesindir.(An, 148)
- Türkiye devleti bir Cumhuriyettir.(An, 1)
- Türkiye devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dil Türkçedir. (An, 3)
- Bir kimsenin ikametgahı, yerleşmek niyetiyle oturduğu yerdir. (MK, 19)
- Egemenlik kayıtsız şartsız Milletindir.(An, 6)

Yasa diline 'kip' açısından baktığımızda da bu dil kesitine özgü kullanımlar görmekteyiz. 'Kip' gereklik, koşul, buyrum anlatıp anlatmadığını gösteren eylem biçimlerinin özelliğidir". (Vardar, 1980: 103) Kocaman ise 'Kip'i bir durum veya eyleme bakış açımızla ilgili dilbilgisel/edimbilimsel bir küme olarak tanımlamaktadır. (1988: 463-64) Kocaman ayrıca yasa dilinde sıklıkla kullanılan, 'olumsuz gücüllük kipi' olarak da adlandırabileceğimiz {-EmEmEk} biçimbiriminin, örneğin 'Ayşe bisiklete binemez' tümcesindeki 'muktedir olma' durumundan farklı yorumlanması gerektiğini belirtmektedir. Aynı biçimbirim yasa bağlamındaki anlamı 'izin vermeme', 'yasaklama'dır. Bu yasaklayıcı ve emir verici yaklaşım yasaların doğasında vardır ve varoluş sebebidir. Bu nedenle, olumsuz gücüllük kipi yasalarda hep bu işlevi yerine getirir ve çok sık kullanılır. Örneğin:

- Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz.(An, 10)
- Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz, kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz.(An, 17)
- Bir cürümden dolayı bir Türk'ün ecnebi devletlere iadesi talebi Devletçe kabul edilemez.(CK, 9)
- Sendikalar, 13 üncü maddede sayılan genel sınırlamalara aykırı hareket edemeyecekleri gibi, siyasi amaç güdemezler, siyasi faaliyette bulunamazlar, siyasi partilerden destek göremezler

ve onlara destek olamazlar, derneklerle, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve vakıflarla bu amaçlarla ortak hareket edemezler (An, 52).

Aynı şekilde, 'güçlülük kipi' olarak adlandırılan {-ebil} biçimbirimi de yasalarda sıklıkla görülmekte ve yapılmasına izin verilen şeylerin anlatımında kullanılmaktadır. Buna örnek olarak aşağıdaki yasa maddelerini verebiliriz:

- Ticari işletme sahibinin veya bir ortağın ticaretk ünvanına dahil bulunan adı kanunen değişir veya salahiyetli makamlar tarafından değiştirilirse ünvan olduğu gibi kalabilir.(TK, 49)

- Karı kocadan herbiri, diğerinin zina etmesi sebebiyle boşanma davasında bulunabilir. (MK, 129)

- Herkes ticaret sicilinin münderecatını ve dairede saklanan bütün senet ve vesikaları tetkik edebileceği gibi bunların tasdikli suretlerini de isteyebilir. Bir hususun sicilde kayıtlı olup olmadığına dair tasdikname dahi istenebilir.(TK, 37).

Yasalarda çok sık kullanılan diğer bir eylem biçimi ise II.3.5 te sözü edilen ve örneklendirilen 'koşul kipi'dir. Yasa dilinde koşul kavramı yasa maddelerinin kapsam ve yaptırımlarıyla ilgili değişik durumların anlatımında kullanılır:

- Gemi kurtarılamayacak şekilde batır veya tamir kabul etmez hale gelir yahut Türk bayrağını çekme hakkını zayi ederse talep üzerine sicilden kaydı terkin olunur.(TK, 851)

'Buyrum' anlatımlarına baktığımızda ise yasa maddelerinde dilbilgisel düzlemde 'buyrum tümcesi'ne rastlanmamaktadır: Oysa, edimbilimsel bir yaklaşımla, bütün amacı kurallar koyarak insanların yaşamlarını düzenlemek olan yasaların genel işlevinin 'buyrum' olduğunu söyleyebiliriz.

Bir örnek verecek olursak, Türk Ceza Kanunu'ndan alınan

- Kanunu bilmemek mazeret sayılmaz.(44)

tümcesi bir buyrum tümcesi olmamakla birlikte, insanların kanunları bilmekle yükümlü oldukları, aksi halde cezalandırılacaklarını belirtmesi açısından anlam ve işlev olarak 'Kanunları biliniz' şeklinde bir buyrum tümcesine eşdeğerdir. Bu anlamda, bütün yasa maddeleri buyrum eylemi içermektedir.

II.4. Yasa Dilinin Söylem Düzeyinde Çözümlemesi

Yasa dilinin tümce sınırlarını aşan söylem boyutunda çözümlemesi, sözcük veya sözdizim

düzeyindeki çalışmalardan daha yeni bir gelişmedir. Son yıllarda, yasa dilini diğer dil kesitlerinden ayıran en önemli özelliklerin söylem düzeyinde olabileceği konusunda giderek artan bir görüş birliği bulunmaktadır.(Danet, 1985: 285)

Bu başlık altında yasa dilinde sözcük ve tümce düzeyini aşan ve yasa metinlerinde bağlaşıklığı sağlayan gönderim, değiştirim, eksilti, bağlaç ve sözcük bağıntısı gibi üst düzey yapılar incelenecektir. Diğer bir deyişle, tümce içindeki birimlerin birbirine anlamlı bir bütünü oluşturacak şekilde nasıl bağlandığı araştırılacaktır. Yasa metinlerindeki bağlaşıklığı inceleyebilmek amacıyla Halliday ve Hasan'ın (1976) yukarıda adı geçen sınıflaması kullanılacaktır.

II.4.1. Gönderim

Tümce içinde bazı öğeler kendi başlarına bir anlam ifade etmeyip, ancak başka bir öğeye gönderim yaptıklarında anlam kazanırlar. (Halliday ve Hasan 1976: 31) Bağlaşıklık bu gönderimin sürekliliğinde yatmaktadır. Yasa dili gibi çok uzun ve ayrıntılı tümcelere sahip; ve ayrıca herkese hitap ettiği için adıl kullanımı bulunmayan bir dil kesitinde bu tip gönderimlerin bulunmadığı varsayılabilir. Ancak yasa maddeleri yakından incelendiğinde özellikle 'bu' işaret sıfatının artgönderim olarak sıklıkla kullanıldığı ve yasa metinlerindeki anlamsal bütünlüğün sağlanmasına katkıda bulunduğu görülmektedir. Aşağıdaki yasa maddeleri buna örnek olarak verilebilir:

- Doğumdan sonra meydana gelen cinsiyet değişikliğinin, sağlık kurulu raporu ile belgelendirilmesi halinde nüfus sicilinde gerekli düzeltme yapılır. Bu konuda açılacak davalarda, cinsiyeti değiştirilen kişi evli ise, eşe de husumet yöneltilir.(MK, 29 (EK))

- Kişiler ve siyasi partiler, kamu tüzel kişilerinin elindeki basın dış kitle haberleşme ve yayın araçlarından yararlanma hakkına sahiptir. Bu yararlanmanın şartları ve usulleri kanunla düzenlenir (An, 31).

- Bir kimse deniz fenerlerini ve sair işaretleri değiştirerek veyahut yanlış işaretler ihdas ve sair sanialar ika ederek bir geminin batması tehlikesine meydan verirse beş seneye kadar ağır hapse mahkum olur. Bu hareketiyle geminin batmasına sebep olursa yukarıdaki iki maddeye göre ceza verilir.(CK, 379)

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi bu sözcüğü kendinden önce gelen tümcelere artgönderimde bulunarak daha önce söylenmiş uzunca bir kısmın yinelenmesini önlemekte ve tümcelerarası bütünlüğü sağlamaktadır.

II.4.2. Değiştirim

Değiştirim bağlam içinde bir dilbilgisel yapının başka bir yapıyla değiştirilmesidir. Bu şekilde değişen yapı bir önceki kullanıma atgönderimde bulunur ve böylece metnin değişik parçaları arasında bağlaşıklığı sağlar. Yasa metinlerinde 'değiştirim' az rastlanan bir özelliktir; bununla birlikte, yasa maddelerinde 'aynı' sözcüğü kullanılarak 'değiştirim' yapıldığı ve böylece daha önce bahsedilen uzun yapıların yinelenmeden aktarıldığı görülmektedir. Örneğin:

- Her kim mülki ve askeri memuriyetlerden birini hilafi nizam, ifa veya ifaya teşebbüs eylerse üç aydan iki seneye kadar hapis ile mücazat olunur. Aynı ceza memuriyetini terk ve tatil emri kendisine resmen bildirildiği halde yine memuriyetinde devam eden memur hakkında üç aydan iki seneye kadar memuriyetten mahrumiyet cezasıyla birlikte hükmolunur.(CK, 252)

- Birkaç kişi bir cürüm veya kabahatin icrasına iştirak ettikleri takdirde fiili irtikap edenlerden veya doğrudan doğruya beraber işlemiş olanlardan her biri o fiile mahsus ceza ile cezalandırılır. Başkalarını cürüm ve kabahat işlemeğe azmettirenlere dahi aynı ceza hükmolunur.(CK, 64)

II.4.3. Bağlaç

Daha önce sözdizim düzeyinde kısmen değindiğimiz bağlaçlar aynı zamanda metin içi bağlaşıklığı da sağlamaktadır. Bağlaçlar daha önce söylenilmiş şeylerle sonradansöylenilenleri birbirine bağlarlar. Bu nedenle, ondan sonra ve, veya, bundan başka, aynı şekilde, buna karşın, fakat, aynı zamanda vb. gibi bağlaçlar yasa dilinde de kullanılır ve tümcelerarası bütünlüğü sağlarlar. Aşağıdaki yasa maddelerini bağlaç kullanımına örnek olarak verebiliriz:

- Bir menkule suiniyetle zilyed olan kimse her zaman evvelki zilyed tarafından iadeye icbar olunabilir. Bununla beraber evvelki zilyedin iktisabı hüsnüniyetle vukubulmamış ise bu zilyed kendisinden sonraki hiçbir zilyed aleyhine istihkak davası ikame edemez (MK, 904)

- Karşılıklı zirai sigorta şirketlerinde sigorta müddeti, şirketin devamı müddetidir. Ancak, gerek şirket ve gerekse ortak, her yıl sonunda kooperatif şirket hakkındaki hükümler gereğince şirket ve dolayısıyla sigorta münasebetini sona erdirmeye salahiyetlidir.(TK, 1318)

- İlamın infazına müteallik mahkuma salahiyetli merci tarafından kanun dairesinde tebliğ olunan her türlü muamele müruru zamanı keser. Bundan başka şahsi hürriyeti bağlayıcı cezalarda ilamın infazı için mahkumun yakalanması dahi müruru zamanı keser.(CK, 114)

- Aynılık vukuunda Hakim ayrılığın müddetine, karı kocanın vaziyetlerine göre mallarının

idaresi hakkında kabul ettikleri usulün feshini veya ibkasını emreder. Fakat karı ve kocadan biri tarafından talep vukuunda Hakim mallarını ayırmakla mükelleftir.(MK, 147)

II.4.4.4 Eksilti

Eksilti de metinlerin daha etkili ve kısa olmasına katkıda bulunan ve bağlaşıklığı sağlayan bir düzenedir ve "atılan bir ögenin yerine hiçbirşey konulmaması" (Halliday ve Hasan 1976: 88) olarak tanımlanabilir. Diğer bir deyişle, eksilti yaparak tümcenin yüzeysel yapısından biçem, vurgu veya ekonomi nedenlerinden dolayı bazı öğeler atılabilir; fakat, tümcenin geri kalan kısmından bunların anlamlarını çıkarabilmek olasıdır. Herşeyin büyük bir açıklıkla ve bütün ayrıntılarıyla açıklanmak zorunda olduğu yasa maddelerinde eksiltili yapıların az bulunacağı varsayılabilir, ancak, zaten çok uzun olan tümce yapılarını az da olsa kısaltabilmek amacıyla yasa dilinde eksiltili yapılara rastlanmaktadır. Örneğin:

- Medeni hakları kullanmağa salahiyettar olan kimse iktisaba da iltizama da ehildir. (MK, 9) (İktisaba da ehildir, iltizama da ehildir)

- Karı, evliliğin devamı sırasında ve evliliğin zevalinden sonra atideki borçlardan ancak mahfuz mallarının kıymeti nisbetinde mesuldür:

- 1- Yalnız mahfuz mallardan mesul olmak üzere ettiği borçlardan, (.....)
 - 2- Kocasının rızası olmaksızın ettiği borçlardan (.....)
 - 3- Birliği temsil hususundaki salahiyetini tecavüz ederek ettiği borçlardan(.....)
- bigayrihakkın mal edinmeden mütevellit dava hakkı mahfuzdur. (MK, 140)

- Umumi heyetçe verilen karar, tescil ve ilan edilmedikçe infaz edilemez. (TK, 423) (tescil edilmedikçe, ilan edilmedikçe)

II.4.5. Sözcük Bağıntısı

Sözcük bağıntısı sözcük seçimi ile gerçekleşen bir bağıntıdır. Tümce düzeyini aşan bu seçim metnin değişik parçalarını birbirine bağlar. Sözcük bağıntısı iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Yineleme ve eşdizimlilik. Bunlardan yineleme aynı sözcüğün metin içinde yinelenmesi anlamını taşımakta ve bir sözcüğün aynı anlamla yinelenmesi sözcük bağıntısının gerçekleşmesine neden olmaktadır. Yasa metinlerinde çok fazla ayrıntı verildiğinden sözcük yinelenmesine de sık rastlanmaktadır. Buna örnek olarak aşağıdaki yasa maddelerini verebiliriz:

- Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere

sahiptir. Temel, hak ve hürriyetler, kişinin topluma, ailesine, ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder.(An, 12)

- Cihaz olarak karının kocasına terkettiği mal/ların mal ortaklığı usulüne göre müşterek mal olacağı veya koca cihazın mülkiyetine dahi müstakil olarak malik bulunacağı evlenme mukavelesinde tasir edilmiş olmadıkça cihaz ittihaz olunan mallarhakkında mal birliği usulünde karının şahsi mal/larının tabi olduğu hükümler cari olur.(MK, 236)

- Birkaç kişi bir cürüm veya kabahatin icrasına iştirak ettikleri takdirde fiili irtikap edenlerden veya doğrudan doğruya beraber işlemiş olanlardan her biri o fiile mahsus ceza ile cezalandırılır. Başkalarını cürüm ve kabahat işlemeğe azmettirenlere dahi aynı ceza hükmolunur. Ancak fiili icra edenin onu işlemekte şahsi bir menfaati olduğu sabit olursa azmettiren şahsın cezası ölüm yerine yirmi dört sene ağır hapistir. Sair cezaların altıda biri indirilir.(CK, 64)

Diğer bir sözcük bağıntısı türü ise eşdizimlilik olarak adlandırılır ve aynı anlamsal kümeye ait sözcüklerin birarada kullanılması ile gerçekleşir. Bu sözcükler metin içinde anlamsal bir bütün oluşturur ve bağlaşıklığı sağlarlar. Yasa dilinde de böyle kullanımlara rastlanmaktadır:

- 6136 sayılı Kanun kapsamına giren ruhsata bağlanmamış ateşli silahlar ve mermiler ile 765 sayılı TürkCeza Kanununda belirlenen dinamit, bomba veya benzeri yakıcı, yıkıcı veya öldürücü alet veya her türlü patlayıcı maddeyi bulunduranlar; bunları bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 30 gün içinde mülki makamlara teslim ettikleri takdirde haklarında tatbikat yapılmaz.(CK, Ateşli Silahlar, 8).

- Başlı başına mevcudiyeti haiz olmak üzere teşekkül eden cemiyet ve şirketler ile kendilerine has bir mevcudiyeti ve muayyen, bir gayesi bulunan müesseseler sicillerin kayıtlarını icra ettirmekle şahsiyet iktisap ederler. Gayeleri kanuna ve ahlaka muğayir olan cemiyet ve şirketler ve müesseseler şahsiyet iktisap edemez.(MK, 45).

Sonuç olarak diyebiliriz ki, yasa dili söylem açısından incelendiğinde, yasa maddelerinin birbirinden bağımsız tümcelerden oluşmadığı; aksine, bu tümcelerin tümce düzeyini aşan birtakım bağlantılarla birbirine bağlı bir bütün oluşturduğu görülmektedir.

II.5. Yasa Maddelerinin Bilişsel Yapısı

Yasa maddeleri bilişsel açıdan incelendiğinde iki önemli mantık yapısı ortaya çıkmaktadır:

1) ana önermeyi taşıyan tümcecik, 2)Koşul ve sınırlamalar. (Bhatia 1993:113). Bunlardan birincisi ve en önemlisi olan temel tümcecğin iki işlevi vardır. Bunlardan bir tanesi yasa maddesine konu olan taraf veya şahısların açıklanmasıdır. Diğer bir deyişle, bir şey yapması için kendisine bir hak veya güç verilen veya bir şeyi yapması yasaklanan kişi veya tarafları ortaya koymaktır. İkincisi ise hukuki eylemdir. Yani, yasa maddesinin temel tümcecğinde ortaya koyulan yasaklanma veya birşeyi yapmaya hak kazanma eyleminin açıklanmasıdır. Ancak, yasa maddelerindeki temel yasa tümcecği kendi başına sadece yasa maddesinin iskeletini ortaya koyar. Bu iskeletin tam bir bedene dönüşmesi ise ancak yasanın tüm ayrıntılarıyla birlikte tanımlanması ile mümkün olur. Diğer bir deyişle, bu ana önermeye bağlı bütün koşul ve sınırlamaların ortaya konulmasıyla yasa maddesi bütünlük kazanır. Sözü edilen bu koşul ve sınırlamalar yasa maddelerinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. (Bhatia 1993: 114)

Sonuç olarak bütün yasa maddeleri yüzeysel yapıda karmaşık görünseler de mantık yapısı olarak birbirini etkileyen 2 kısımdan oluşmaktadırlar. Bunlar sırasıyla, yasa maddesinin ana önermeyi taşıyan temel tümcecği, ve bu tümcecik içinde yer alan ve ona değişik sözdizimsel pozisyonlarda eklenmiş çok sayıda koşul ve sınırlamalardır. Bu birbirini etkileyen 2 parçalı mantık yapısını daha iyi açıklayabilmek için Ceza Kanunu'nun 131 maddesini örnek olarak inceleyebiliriz:

- Askeri olan veya Devletin müsellâh kuvvetlerinin hizmetine tahsis edilmiş bulunan gemileri, hava vasıtalarını, nakil vasıtalarını, yolları, müesseseleri, depoları ve diğer askeri tesisatı - bunlar henüz ikmal edilmemiş olsalar bile- kısmen veya tamamen velev muvakkat bir zaman için olsun tahrip eden veya kullanılmayacak bir hale getiren kimse sekiz seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis cezasıyla cezalandırılır.

Bilişsel yapı, bir dil kesitinin mantık ve düzenini anlamak açısından çok önemli bir göstergesidir. Yukarıdaki örnek sözü edilen koşul ve sınırlamaların sadece karmaşıklığını değil, aynı zamanda çeşitliliğini de göstermektedir. Yasa maddelerinin bu bilişsel düzenini daha iyi gösterebilmek için yukarıda verdiğimiz yasa maddesini parçalara ayıralım.

Temel Yasa Tümceciği

Koşul ve Sınırlamalar

Askeri olan veya Devletin müsellâh kuvvetlerinin hizmetine tahsis edilmiş bulunan gemileri, hava vasıtalarını, nakil vasıtalarını, yolları, müesseseleri, depoları ve diğer askeri tesisatı

tahrip eden veya kullanılmayacak bir hale getiren kimse

bunlar henüz ikmal edilmemiş olsalar bile

kısmen veya tamamen

velev muvakkat bir zaman için olsun

ağır hapis cezasıyla cezalandırılır

sekiz seneden aşağı olmamak üzere

Bu şemadan da anlaşılacağı gibi, koşul ve sınırlamaların yoğunluğu ve karmaşıklığı yasa diline has bir özelliktir ve verilen her ayrıntı hukuki bir soruyu yanıtlamak, kuşkuları gidermek veya temel yasa tümceciğiyle ilgili değişik koşullara açıklık getirmek amacıyla kullanılmıştır. Yasa dilinin bilişsel yapısı içinde temel tümce ve ayrıntılar sürekli karşılıklı etkileşim içerisinde bulunurlar: çünkü, verilen ayrıntılar temel tümcecikle ilgili pek çok soruyu yanıtlar.

Sonuç olarak, temel tümceciğe eklenen çok sayıdaki koşul ve sınırlamaların yasa dilindeki işlevi yasa maddesini açık ve kapsamlı yapmak ve her türlü yanlış anlaşılardan uzak tutmaktır.

III. Sonuç

Sonuç olarak, yasa dilinin diğer dil kesitlerinden farklı bir tür oluşturduğu söylenebilir. Yasa maddelerinin geleneksel bir iletişimsel amacı vardır. Bu geleneksel amaç doğal olarak yasa maddelerinde kullanılan dile de yansımakta ve gerek sözcük ve sözdizim düzeyinde, gerekse söylem boyutunda veya bilişsel yapıda kendini göstermektedir.

Sözcük düzeyinde, kullanılan Arapça ve Farsça sözcükler, teknik hukuk terimleri, bilinen sözcüklerin değişik anlamlarla kullanılması, "herkes" "her kim" "kimse" gibi kişisiz sözcüklerin sıklıkla kullanılması ve benzeri özellikler yasa dilini olağan gündelik dilden uzaklaştırmakta ve sadece uzmanlarının anlayabileceği özel bir dil kesiti konumuna getirmektedir.

Sözdizim düzeyinde ise en çok göze çarpan yapılar uzun ve karmaşık tümceler, edilgen yapılar, koşul tümcecikleri, olumsuz tümceler, geniş zaman kullanımı, gücüllük, koşul ve buyrum kiplerinin sıklıkla kullanılmasıdır. Bu yapılar yasa dilinin geleneksel iletişimsel amacı bağlamında düşünüldüğünde ise kaçınılmaz kullanımlar olarak değerlendirilebilirler. Çünkü, yasaların yanlış anlaşılmaya meydan vermeyen, her türlü koşul ve sınırlamayı içine alan kapsamlı bir yapıya sahip olmaları doğal olarak uzun ve karmaşık bir tümce yapısını gerektirmektedir. Ayrıca, yasaların insan davranışlarını sınırlayıcı, hükmedici özellikleri de bize olumsuz tümce, gücüllük ve buyrum kiplerinin kullanım gerekliliğini göstermektedir.

Tümce düzeyini aşan söylem yapıları incelendiğinde ise yasa maddelerinin birbirinden bağımsız tümcelerden oluşmadığı; aksine, bu tümcelerin gönderim, değiştirim, eksilti, bağlaç, sözcük bağlantısı gibi dilbilgisel yapıların ötesinde birtakım bağlantılarla birbirine bağlanmış anlamsal bir bütün oluşturduğu görülmektedir.

Bilişsel yapıya gelince, son derece karmaşık ve anlaşılmaz görünen yapılarına rağmen yasa maddelerinin birbiriyle etkileşim halinde olan 2 parçalı ve basit bir mantık yapısından oluştuğu söylenebilir: 1) temel yasa tümceciği, 2)koşul ve sınırlamalar.

Yasa dili bütün bu saydığımız özellikleriyle, kendine özgü amaç ve kullanımıyla, anlaşılabilirliği düşük ve gündelik dilden uzak yapısıyla özel ve değişik bir dil kesiti oluşturmaktadır.

Türkiyede olduğu gibi batı dünyasında da yasa dilinin sadeleştirilmesi ve gündelik dile uyarlanması ile ilgili pek çok öneri etkili olmamıştır. Aksine, yasa dilinin olduğu gibi kabul edilmesi ve kendi özel amacına göre incelenmesi gerekliliği birçok kişi tarafından dile getirilmiştir. Çünkü, yasa dili ve özelliklerinin çok uzun ve köklü bir geçmişi vardır; ve bu haliyle yasa dili standartlaşmış, anlaşılmış ve yorumlanmıştır. Herhangi bir basitleştirme değişiminde hukukçuların en büyük korkusu yasalarda meydana gelebilecek yanlış anlaşılmalardır. Oysa, Bhatia'nın da (1993:11) belirttiği gibi böyle bir korku yersizdir, çünkü bu şekilde standartlaşmış, yorumlanmış ve denenmiş yapılar yasa dilinin sadeleşme sürecine sadece katkıda bulunabilir.

Kaynakça

- Acar, Güler. 1996. "Turkish Legal Language. A Sociolinguistic Approach to the Turkish Civil Code" Yayınlanmamış doktora tezi Hacettepe University.
- Bhatia, V.K. 1987."Language of the Law : State of the Art Article". Language Teaching. 20. 237-34.
- Bhatia, V.K. 1993. Analysing Genre: Language Use in Professional Settings. London: Longman.
- Crystal, D. and Davy, 1969. Investigating English Style. Bloomington: Indiana University Press.
- Danet, B. 1980. "Language in the Legal Process". Law and Society. 14: 445-564.
- Danet, B. 1985. "Legal Discourse". Handbook of Discourse Analysis 1., Ed. Teun A. Van Dijk. London: Academic Press.
- Gunnarson, B.L. 1984. "Functional Comprehensibility of Legislative Texts. Experiments with a Swedish Act of Parliament". Text. 4:71-105.
- Halliday, M.A.K. andR. Hasan. 1976. Cohesion in English. London:Longman.
- Kocaman, Ahmet. 1988. "Modality in the Turkish Discourse" Studies on Turkish Linguistics. Proceedings of the Forth International Conference on Turkish Linguistics, 17-19 August. Ed. Sabri Koç. Ankara Middle East Technical University.
- Lakoff, R.T. 1990. Talking Power. U.S.A.: Basicbooks.
- Mellinkoff, D. 1963. The Language of the Law. Boston: Little Brown.
- Sebüktekin, H.İ. 1971. Turkish-English Contrastive Analysis: Turkish Morphology and Corresponding Structures. Paris: Mouton.
- Taylan, Erbay. 1982. Yasa Sözlüğü. İstanbul: Sebat Matbaası.
- Türkçe Sözlük 1.2. 1992. TDK Yayınları. İstanbul: Milliyet Tesisleri.
- Vardar, B. Ve diğerleri. 1980. Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü. Ankara: Sevinç Basımevi.

Kanunlar

- T.C. Anayasası. 1994 Ankara. Seçkin Yayınevi.
- Türk Ceza Kanunu. 1998. Ankara:Seçkin Yayınevi.

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu. 1973. Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Türk Medeni Kanunu. 1997. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Türk Ticaret Kanunu. 1998. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Kısaltmalar

T.C. Anayasası: An

Türk Ceza Kanunu: CK

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu: HUMK

Türk Medeni Kanunu: MK

Türk Ticaret Kanunu: TK

Arapça: Ar.

Farsça: Far.

Türkçe: Türk